

• פרק ו •

דיני טומאת 'חרב כחלל' בנזיר

אחד הנושאים ההלכתיים שהנזיר חייב להיות בקי בו הוא הלכות טומאת מת, שכן כידוע, אסור לנזיר להיטמא למתים, ככתוב (במדבר ו, ו-ט): "כֹּל יָמֵי הַזִּירוּת לֹא יֵלֵךְ עָלַי נֶפֶשׁ מֵת לֹא יֵבֵא. לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאֲחֹתוֹ לֹא יֵטְמָא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֶזֶר אֶלְהִיו עַל רֹאשׁוֹ". נזיר שנטמא למת מטמא את ראשו ונזרו וסותר את נזירותו, והוא צריך לטהר את עצמו בסדר טהרה מיוחד המפורט בתורה: "וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פְּתָאֵם וְטִמָּא רֹאשׁוֹ נֶזֶר וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טְהִרְתּוֹ בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי יִגְלַחְנוּ", וכמבואר בתורה שם בהרחבה.

התורה אומרת שמה שמטמא את הנזיר הוא המת עצמו, והיא איננה מזכירה דברים נוספים המטמאים אותו.

לעומת זאת בפרשת טומאת מת ופרה אדומה שבפרשת חוקת, נאמר (במדבר יט, טז): "וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשְּׂדֵה בְּחִלּוֹל חֶרֶב אוֹ בְּמָת אוֹ בְּעֵצִים אָדָם אוֹ בְּקֶבֶר יֵטְמָא שְׁבַע יָמִים", וחז"ל דורשים 'בחלל חרב – חרב הרי הוא כחלל',¹⁵⁷ כלומר דין החרב כדין החלל, ולכן כלי שנגע במת הרי הוא אבי אבות הטומאה כמת עצמו, וממילא מי שנגע בכלי זה – הוא אב הטומאה והוא טמא שבעת ימים וצריך הזאת מי חטאת לטהרתו, כמו מי שנגע במת עצמו.

וכך פסק הרמב"ם (טומאת מת ה,ג):

"כלים שנטמאו במת בין במגע בין באהל הרי הן לנוגע בהן כנוגע במת עצמו, מה המת מטמא הנוגע בו בין אדם בין כלים טומאת שבעה, אף כלים שנטמאו במת הם והכלים או האדם שיגע בהן טמאין טומאת שבעה, שנאמר בחלל חרב או במת, מפני השמועה למדו שהחרב כמת והוא הדין לשאר כלים, בין כלי מתכות בין כלי שטף ובגדים".

בפרק זה נברר להלכה את השאלות הבאות:

א. האם נזיר נטמא בטומאת 'חרב כחלל'?

157. שבת קא,ב; פסחים יד,ב; נזיר נג,ב, ועוד.

ב. אם נזיר נטמא בטומאה זו, באיזו דרגת טומאה הוא נטמא, וכיצד הוא נטהר?

ג. האם נזיר מותר להיטמא לכתחילה בטומאת 'חרב כחלל', או שמא הדבר אסור לו, כמו שאסור לו לגעת במת עצמו?

א. הכלים הנטמאים ב'חרב כחלל', בחיבורים ובמנותק

קודם שנעסוק בדיני 'חרב כחלל' בנזיר, עלינו לברר תחילה במה בדיוק עוסק דין 'חרב כחלל'. כלומר: אלו כלים נטמאים בטומאה זו? והאם הכלים מטמאים כמת דווקא בעודם מחוברים למת, או שמא אף לאחר שהתנתקו מהמת?

לדעת ר"ת (תוס' בנזיר נד, ב ד"ה ת"ש) וסיעתו,¹⁵⁸ טומאת חרב כחלל אינה נוהגת אלא בכלי מתכות, אבל שאר כלים שנגעו במת או היו באהל עם מת – אינם אלא אב הטומאה בלבד, והנוגע בהם אינו טמא שבעה ימים כאב הטומאה, אלא יום אחד, כראשון לטומאה.

לעומת זאת, הרמב"ם (טומאת מת ה, ג) פוסק, כאמור לעיל,¹⁵⁹ שלא רק כלי מתכת הנוגע במת נעשה אבי אבות הטומאה, אלא כך הוא הדין בכל הכלים, מלבד כלי חרס שאינם נעשים אב הטומאה, אלא רק ראשון לטומאה.¹⁶⁰

יש להבהיר שבין לר"ת ובין לרמב"ם, כלי שנטמא בטומאת חרב כחלל, טמא כמו המת עצמו גם לאחר שהתנתק מהמת או יצא מאהל המת, ולא רק כשהוא מחובר למת.

158. וכן סוברים ר"ח (פסחים יד ע"ב); רש"י (שם); יראים (סי' שכב); ריטב"א (שבת יז, א), בשם "רבנו יצחק", וב"ב כ, א); סמ"ג (מ"ע רלא); סמ"ק (מ"ע פט); רז"ה (ריש חולין); מהר"ם מרוטנבורג (אהלות ז, ב; שם יא, ח); רא"ש (אהלות א, ג); רשב"א (ב"ב כ, א וחולין ב, ב); ר"ן (ב"ב כ, א), ועוד.

159. וכן כתב בתוס' ר"ד פסחים יד, ב.

160. עירובין קד, ב; סוטה כט, ב; רמב"ם (הל' טומאת מת ה, ו).

אמנם, למרות שהראשונים¹⁶¹ סוברים שדין חרב כחלל נוהג גם בכלי שנגע במת וכעת הוא מנותק ממנו, לדעת הרה"ג עזריה אריאל שליט"א אין לפסוק כמותם, ראה בספרו 'טהרת ישראל' ח"א פ"ב, שדן שם בעניין זה בהרחבה והרבה להביא ראיות להוכיח שאין הלכה כראשונים אלו.¹⁶² לשיטתו, אין כלל מקום לשאלת הנגיעה של נזיר בכלים שנגעו במת וכעת הם מנותקים ממנו.

בפרק זה נבקש להוכיח, שגם אם נפסוק כדעת הראשונים בדין 'חרב כחלל', שחרב כחלל מטמא טומאת שבעה המצריכה הזאה לטהרה גם לאחר שהכלי התנתק מהמת, עדיין יהיה מותר לנזיר, שדינו שונה ביחס לטומאה זו - לגעת בכלים אלו, וכדלהלן.

ב. דרגות הטומאה השונות בנזיר לפי פשטי המשניות

כאמור לעיל, התורה בפרשת הנזיר אינה מזכירה אלא טומאת מת הבאה מהמת עצמו, כטומאה המטמאת את ראש נזרו של הנזיר (דהיינו שיער ראשו), ומחייבת אותו לגלח את שערו ולהתחיל את נזירותו מחדש.

לעומת זאת, במשנה מצינו דרגות טומאה נוספות על זו הכתובה בתורה, וכדלהלן.

המשנה במסכת נזיר מביאה שתי משניות (פרק ז, משניות ב-ג) העוסקות בדברים המטמאים את הנזיר, ובהלכות הטומאה והטהרה לנזיר שנטמא בהם. וזה לשון המשנה:

ב. על אלו טומאות הנזיר מגלח: על המת ועל כזית מן המת ועל כזית נצל ועל מלא תרווד רקב, על השדרה ועל הגולגולת ועל אבר מן המת ועל אבר מן

161. כך סוברים רש"י ורבנו חננאל (פסחים יד, ב); ר"ת ור"ח כהן (תוס' בנזיר נד, ב ד"ה ת"ש); רבנו פרץ (שם); יראים (סי' שכב); רמב"ם (הל' טומאת מת ה, ג); רז"ה (חולין עא, ב), ועוד.

162. הרב עזריה סובר שכך משמע מכמה משניות ומדרשי הלכה, ועל כן הוא מציע הסבר אחר לסוגיות הגמרא העוסקות בדין חרב כחלל, ולפי הסבר זה סוגיות אלו עולות בקנה אחד עם האמור במקורות התנאיים שקדמו להם. כמובן, כדי שההלכה תוכרע כמותו, הוכחותיו צריכים להתקבל על דעת חכמי דורנו, ראה בעניין זה את דברי הרא"ש (סנהדרין פ"ד סי' ו) ואת דברי הרמ"א (חו"מ כה, א).

החי שיש עליו בשר כראוי ועל חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם, על מגען ועל משאן ועל אהלן, ועל עצם כשעורה על מגעו ועל משאו. על אלו הנזיר מגלח ומזה בשלישי ובשביעי וסותר את הקודמין, ואינו מתחיל למנות אלא עד שיטהר ומביא את קרבנותיו.ג. אבל הסככות והפרעות ובית הפרס וארץ העמים והגולל והדופק ורביעית דם ואהל ורובע עצמות וכלים הנוגעים במת וימי ספרו וימי גמרו – על אלו אין הנזיר מגלח ומזה בשלישי ובשביעי ואינו סותר את הקודמים, ומתחיל ומונה מיד, וקרבן אין לו. באמת אמרו: ימי הזב והזבה וימי הסגרו של מצורע – הרי אלו עולין לו.

נמצא אפוא שיש שלוש דרגות של טומאה בנזיר, ולכל דרגה השלכה שונה על הנזירות ועל דרך הטהרה מהטומאה:

הדרגה הראשונה של הטומאה, המבוארת במשנה הראשונה (משנה ב), היא טומאה הנגרמת על ידי המת עצמו, כמבואר בתורה: "וְכִי יָמוּת מִתְּעֵלְיוֹ בְּפֶתַע פְּתָאֵם...". והמשנה מפרטת מה כולל המת: המת עצמו, כזית מן המת, כזית נצל, מלא תרווד רקב, השדרה, הגולגולת וכו'.

נזיר שנטמא בטומאות אלו טימא את ראש נזרו, דהיינו את שערו, ועל כן הוא מגלח את שערו הטמא וסותר את נזירותו, ואינו מתחיל את נזירותו מחדש אלא לאחר שנטהר מטומאתו, לאחר שהיה טמא שבעה ימים והיזו עליו מי חטאת.

הדרגה השנייה של הטומאה, המבוארת במשנה השנייה (משנה ג), היא טומאה הנגרמת על ידי מטמאים שאינם מעצמו של המת (ראה רמב"ם בהמשך). חלקם טומאות מדרבנן כגון סככות, פרעות, בית הפרס וכו', ואחרים אף טומאות מדאורייתא כגון גולל ודופק. דברים אלו אינם מטמאים את ראש נזרו של הנזיר, ואע"פ שהם מטמאים אותו בטומאת מת, טומאה זו אינה מטמאה אלא את גופו בלבד, והיא מחייבת אותו להפסיק לספור את ימי נזירותו עד שיטהר, אך היא אינה סותרת את נזירותו, ואינה מחייבת אותו לגלח את שערו.¹⁶³ הנזיר נטהר מטומאה זו באמצעות הזאת מי חטאת וטבילה, ככל אדם הנטמא למת.

163. הבחנה זו, בין קדושת השיער לבין קדושת הגוף של הנזיר, מצינו בספרי, וזו לשונו (במדבר נשא פסקא כה):

"קדוש יהיה - זו קדושת שיער. אתה אומר זו קדושת שיער או אינו אלא קדושת הגוף? כשהוא אומר קדוש הוא לה' הרי קדושת הגוף אמור, הא מה ת"ל 'קדוש יהיה' זו קדושת שיער".

הדרגה השלישית, המבוארת בסוף המשנה השנייה, היא טומאה שאינה קשורה למת כלל, כגון נזיר שנהיה זב או מצורע בימי הסגרו, שאף על פי שהוא טמא שבעה ימים, טומאתו אינה טומאת מת, ולכן אין הוא צריך הזאת מי חטאת לטהרתו, וימי טומאתו עולין לו לימי נזירותו.

בדרגה זו לא רק שהנזיר אינו סותר את ימי נזירותו, אלא שהוא אף ממשיך לספור אותם, ונזירותו אינה נפגעת כלל (בניגוד לשתי דרגות הטומאה הראשונות).

לגבי הדרגה השלישית יש לשים לב, שכך הוא הדין רק בנזיר מצורע שנמצא בשלב ההסגר אך בשלבים המאוחרים יותר – מצורע מוחלט או בימי ספרו – אמנם הוא לא סותר את ימי נזירותו אך ימיו לא עולין לו לימי נזירותו, ועליו להמשיך לספור את ימי נזירותו רק אחרי שיתגלח תגלחת מצוה של מצורע ויטהר מצרעתו, כאמור במשנה ג.

דין זה מעורר שאלה: מדוע דווקא אצל נזיר מוסגר, שאז הוא הכי מטמא (במגע, משא, משכב מושב והיסט) – ימי הנזירות עולים, ואילו בשלבים של ימי ספרו שהוא פחות מטמא – הימים לא עולים? ונראה לתרץ, על פי הרדב"ז בהל' נזירות ז, ח, שדין הנזיר לא קשור בדרגת הטומאה של המצורע כלל, שכן לנזיר אין חובה להישמר מטומאה זו ואין הוא מוזהר עליה. והסיבה לחילוק הדינים בין נזיר מצורע מוסגר לנזיר מצורע מוחלט או בימי ספרו נעוץ בחובת תגלחתו כמצורע, חובה שחלה עליו רק כשהוא מצורע מוחלט או בימי ספרו, ולא כשהוא במצב של הסגר שאז עדיין לא התברר סופית מצבו והאם יש עליו סימני טומאת צרעת. ויוצא אם כן, שכשחלה עליו חובת תגלחת מצורע – חובה זו סותרת את עצם נזירותו וממילא זו נעצרת ואין הוא יכול להמשיך ולספור את ימי נזירותו, עד אשר יסיים עם צרעתו. ואילו כשהוא במצב של הסגר כשאינו לו חובת תגלחת מצורע – שום דבר מצרעתו לא מתנגש בנזירותו, כולל דרגת טומאתו, וממילא הוא יכול להמשיך לספור את ימי נזירותו.

לדין זה והבחנה זו תהיה השלכה בהמשך הבירור שאנו עוסקים בו, ביחס לנזיר שנטמא בכלים שנגעו במת, וכדלהלן.

עוד יש לציין, לאור האמור במשניות אלו, שחכמים הבינו שמטמאים נוספים המטמאים כל אדם בטומאת מת, מטמאים גם את הנזיר, אף על פי שהם אינם

כתובים במפורש בפרשת הנזיר, אלא שהשפעה של מטמאים אלה על הנזירות של הנזיר, קלה מהשפעת המת עצמו על הנזירות.

וכך מבאר זאת הרמב"ם (נזירות ז,א):

"יש טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהן ולא סותר את הקודמין, ואף על פי שנטמא בהן טומאת שבעה, לפי שלא נאמר בו [בנזיר] 'וכי יטמא לנפש' אלא 'וכי ימות מת עליו' – עד שיטמא מטומאות שהן מעצמו של מת, ואחר כך יביא קרבנות טומאה ויגלח תגלחת טומאה ויפלו כל הימים הראשונים".

הבחנה זו כמובא ברמב"ם, מצינו בדברי ראשונים ואחרונים נוספים (תוס' נזיר נד,א ד"ה וכלים, קרן אורה נזיר נד,ב, שיעורי ר' משולם דוד הלוי סולובייצ'יק לנזיר ד,ב, ועוד).

אמנם, לפי הרמב"ם בהלכה זו, גם חרב כחלל וגם בית הפרס או גולל ודופק מוגדרים כטומאות שאינם מעצמו של מת, אך בהמשך נברר שדרגת טומאתם שונה, וטומאת חרב כחלל קלה יותר, וכדלהלן.

ג. סוגיית הגמרא בנזיר (נד,ב) ומחלוקת הראשונים בביאורה

מפשט המשנה בנזיר (ז,ג) עולה שנזיר שנטמא בטומאת ארץ העמים או בכלים שנגעו במת – חייב לקבל הזאת מי חטאת בשלישי ובשביעי שלו כדי להיטהר. אולם בגמרא בנזיר (נד,א) מבואר שנזיר שנטמא באויר ארץ העמים או בכלים שנגעו במת – אינו צריך להזות בשלישי ובשביעי שלו, וההזאה האמורה במשנה – נאמרה על שאר המטמאים השנויים בה. וזה לשון הגמרא (שם):

"איבעיא להו: ארץ העמים, משום אוירא גזרו עליה, או דילמא משום גושא גזרו עליה? תא שמע: ומזה בשלישי ובשביעי, ואי אמרת משום אוירא, הזאה למה לי? אלא לאו משום גושא. לא, לעולם אימא לך: משום אוירא, וכי קתני – אשאר. הכי נמי מסתברא, מדקתני: וכלים הנוגעים במת, הני כלים בני הזאה אינון? אלא שמע מינה, אשאר".

נמצא, אפוא, לפי פשט הגמרא, שאויר ארץ העמים וכלים הנוגעים במת אינם מטמאים את הנזיר באותה דרגה שסככות, פרעות או בית הפרס מטמאים אותו, ואפשר להיטהר מטומאה זו בלי הזאת מי חטאת.

אלא, שנחלקו הראשונים בפירוש המילים: 'הכי נמי מסתברא, מדקתני וכלים הנוגעים במת. הני כלים בני הזאה אינון?! אלא שמע מינה אשארא', ומספר שיטות בדבר:

א. שיטת ר"ת (תוס' נזיר שם ד"ה ת"ש) והרא"ש (שם): המשנה אינה מדברת על כלי מתכת שנגעו במת, שכן עליהם הנזיר חייב לגלח, אלא על שאר כלי שטף (כלים הנטהרים בטבילה, למעט כלי חרס), שדין 'חרב כחלל' אינו נוהג בהם, ולכן הנזיר הנוגע בהם אינו טעון הזאה ואינו טמא שבעה. ר"ת הולך בזה לשיטתו שאין דין חרב כחלל אלא בכלי מתכת, ולכן מכיון שהגמרא אומרת שאין דין הזאה בכלים הנוגעים במת' המוזכרים במשנה, ממילא הם חייבים להיות כלי שטף, ולא כלי מתכת.

ברם פירוש זה קשה משתי סיבות:

1. פירוש המושג "כלים הנוגעים במת" בכל מקום הוא כלים שיש בהם דין 'חרב כחלל' (משנה אהלות א,ב; תוספתא שם א,א, ועוד), וקשה לומר שכאן הכוונה דווקא להיפך, לכלים שאינם כחלל.

2. לפי פירוש זה, הכלים הם אב הטומאה, והנזיר הנוגע בהם נעשה ראשון לטומאה. אם כן, לא מובן מדוע הם מוזכרים במשנתנו העוסקת בנזיר שנטמא באב הטומאה, וכגון שנכנס לבית הפרס או לארץ העמים, או שנגע ברביעית דם וכו'. לפי פירוש ר"ת והרא"ש, מה טומאה זו שייכת למשנתנו?

זאת ועוד, תוספות מספרים שרבנו חיים כהן שלח אגרת לר"ת ובה הוא התפלא על שיטתו זו, וכתב לו: "איזה בית אשר תבנו לי דאם נזיר מגלח עליו הוא הדין דכהן מוזהר עליו, ואין לך בית שאין בה שום כלי מתכות שהיה באהל המת או שום מסמר".

כלומר: מכיון שהכהן אסור בטומאות שהנזיר מגלח עליהן, ולדעת ר"ת הנזיר מגלח על כלי מתכת, אם כן יוצא שהכהן מוזהר על כלי מתכת. וזה לא ייתכן, כיוון שאם כך אין בית בעולם שכהן יוכל להיות בו, שהרי אין בית שאין בו כלי מתכות שנטמאו ממת מדין 'חרב כחלל'! לפיכך סובר רבנו חיים כהן שחייבים לפרש ש'כלים הנוגעים במת' המוזכרים במשנה הם גם כלי מתכות ולא רק שאר כלי שטף, וגם עליהם אומרת הגמרא שנזיר שנגע בהם – אינו צריך הזאה לטהרתו.

ב. שיטת הרמב"ן (במדבר יט, טז; בבא בתרא כ, א) והרז"ה (חולין כד, ב בדפי הרי"ף): אכן הכלים הנוגעים במת שבמשנה הם כחלל, ומכל מקום הנוגע בהם אינו צריך הזאה, וזה לא רק בנזיר, אלא בכל אדם.

גם פירוש זה קשה להולמו לענ"ד, הן בגלל שהמשנה והגמרא עוסקות בנזיר שנגע בכלים דווקא, ולא בכל אדם, והן בגלל שמצינו בדברי חז"ל מספר מקורות המלמדים שיש חובת הזאה גם למי שנגע בכלים שנגעו במת, וכדלהלן:¹⁶⁴

1. בירושלמי בנזיר (פ"ז ה"ד) נאמר: "התיבון, הרי אדם הנוגע בכלים ונוגעין במת טעון חיטוי והוא שני".¹⁶⁵

2. ספרי במדבר פרשת חקת (פיסקא קכט): "מגיד הכתוב שכשם שהביא כולן לענין טומאה כך הביא כולן לענין הזאה".

3. בספרי זוטא (יט, יח): "ועל כל הכלים – ריבה אדם נוגע בכלים נוגעים במת שיגעו בכלים אחרים". בתורה נאמר: "והזה על האהל ועל כל הכלים", ומסתבר שדין ההזאה מתייחס גם לאותם כלים שהתרבו, דהיינו כלים הנוגעים במת.

4. נאמר בספרי (חוקת, פיסקא קכז): "רבי מאיר אומר: בהרגו בדבר שמקבל טומאה הכתוב מדבר. או אפילו זרק בו החץ והרגו? תלמוד לומר (במדבר לא, יט): 'כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תתחטאו', מקיש הורג לנוגע, מה נוגע על ידי חיבורו, אף הורג על ידי חיבורו". כלומר: הפסוק "כל הורג נפש" עוסק באדם הנטמא מכלי המחובר למת או בכלי שנגע במת (רמב"ם טומאת מת ה, ג), והרי כתוב בפסוק: "תתחטאו ביום השלישי וביום השביעי", ומכאן שהנוגע בכלי שנגע במת – טעון הזאה.

ואמנם הרמב"ן מביא ראיה לשיטתו גם מפשט הפסוקים (ראה פירושו לבמדבר יט, טז), אך לענ"ד אין די בראיה זו כדי לחלוק מכוחה על דברי חז"ל האמורים לעיל, ואכמ"ל.

164. ארבע הראיות שאביא כאן לקוחות ממאמרו של הרה"ג עזריה אריאל שליט"א על דין חרב כחלל, בספרו 'טהרת ישראל' פרק ב, עיין שם.

165. הרמב"ן (ב"ב שם) התייחס לירושלמי זה, וכתב: "זו גמרא ירושלמית וחולקת על שלנו, שהיא סבורה דמאן דנגע בכלים בר הזאה הוא, כפשטא דמתניתין דנזירות", אלא שאם אכן מקור זה היה היחידי החולק על הבבלי, היינו יכולים להכריע כבבלי, אבל מכיון שישנם מקורות רבים נוספים החולקים על הבבלי, כפי שהבין אותו הרמב"ן, קשה לקבל את פירושו לסוגיה.

ג. שיטת התוס' רי"ד: התוס' רי"ד משונה את גירסת הגמרא, וזה לשונו: "נראה לי דטעות הוא בספרים, והכי גרסינן: מדקתני וימי ספרו וימי גמרו, שעל אלו ודאי אינו צריך הזאה". לדעתו, הגמרא מביאה ראייה מימי ספירתו של המצורע, שבוודאי אין בהם הזאת מי חטאת, ולפי הגהה זו אין כל ראייה מסוגיה זו לקולא כלשהי בכלים הנוגעים במת. אלא שתיקון זה בנוסח הגמרא הוא תיקון מסברא, ועיון בכתבי היד של מסכת נזיר מלמד שאין לתיקון זה סמך בשום כתב-יד, וכל כתבי היד מקיימים את הגרסא שלפנינו, שלפיה הגמרא עוסקת בנזיר שנגע בכלים שנגעו במת, ולא במצורע.

ד. שיטת הרמב"ם (הל' נזירות ז, ח) המאירי (נזיר שם) והמפרש לנזיר (שם): הרמב"ם מפרש את הגמרא כפשוטה, וזו לשונו (שם):

"נגע באהל המת או בכלים הנוגעים במת – אינו מזה בשלישי ובשביעי. ויראה לי שזה דין המיוחד בנזיר, אבל כל אדם שנטמא בכלים טומאת שבעה – יזה בשלישי ובשביעי, כמו שיתבאר בהלכות טומאת מת. וכן יראה לי שזה שאינו מזה בשלישי ובשביעי אם נגע בכלים, כדי שיעלו לו ימי טומאתו בכלים ממנין ימי נזירותו".

דהיינו, נזיר שנגע בכלי שטף שנגעו במת, נטמא בטומאת מת קלה ביותר, שאין צריך הזאת מי חטאת כדי להיטהר ממנה. וכיוון שכך הוא – אין טומאה זו מפסיקה את ימי נזירותו כלל.

ואכן, נראה שזו גם דעת המפרש לנזיר, שמפרש את שאלת הגמרא 'והני כלים בני הזאה נינהו?' שלא כר"ת, וזה לשונו (שם): 'כלומר: ואם נוגע נזיר בכלים הנוגעים במת צריך הזאה? בתמיה'.

נמצא שלדעתו, מסקנת הגמרא היא שלנזיר יש דין מיוחד במקרה שהוא נטמא בכלים הנוגעים במת, שהוא איננו צריך הזאה בשלישי ובשביעי לטהרתו, ואין זה משנה מאיזה חומר עשויים כלים אלו, וכן כתב המאירי בפירושו לגמרא.

נמצא אפוא לפנינו חידוש מיוחד בנזיר שנגע בחרב כחלל: טומאת המת שנטמא בה אינה נוגעת כלל לעניין נזירותו (שכן הוא ממשיך לספור את ימי נזירותו), וכדי להיטהר ממנה די לו לטבול במקווה. בהמשך נאריך לבאר את פרטי דיני טומאה זו.

אמנם הרמב"ן (ב"ב שם) הקשה על הרמב"ם: "שאינן צורת הגמ' כן, שאם דין מיוחד הוא זה בנזיר אם כן צריך הוא שיהא הלכה למשה מסיני, ולא הזכירו כן בגמ', אלא סתם הקשו 'ומאן דנגע בכלים בר הזאה הוא?', ועוד דהוה להו למימר: ונזיר דנגע בכלים בר הזאה הוא?".

ולענ"ד נראה לתרץ קושיות אלו:

1. מדוע דין זה צריך שיהא דווקא 'הלכה למשה מסיני'? וכי סוגייתנו בנזיר שהיא אכן המקור לכך שכשנזיר נטמא ב'חרב כחלל' הוא אינו צריך הזאה כדי להיטהר מטומאה זו – אינה מספיקה? וכי דברי הגמרא אינם מקור מוסמך להלכות התורה?

והלום ראיתי בספר סדרי טהרה לאהלות דף א ע"ב, שכתב לתרץ את קושיית הרמב"ן: "ולענ"ד הקצרה מה שתמה [הרמב"ן]... אינו תמוה כל כך דלפי שהיתה הלכה זו ידועה וברורה אצל כולם לא הוצרכו להזכיר להדיא".

2. באשר לקושיית הרמב"ן על נוסח הגמרא – יש להשיב שכיון שבמשנה מפורש שמדובר כאן על נזיר, אין צורך להזכיר זאת שוב במהלך סוגית הגמרא.

ואכן, הצ"ח (פסחים צ,ב ד"ה והנלע"ד) כותב שדברי הרמב"ם הם פשוט הגמרא, וכן כתבו גם הבית יצחק (יו"ד ח"א סוף סימן נג), ובספר אשר למלך (על הל' נזירות לרמב"ם שם). הסדרי טהרה (שם) סובר שזו גם דעת הראב"ד, שכך הבין מסוגיית הגמרא, ולכן לא ראה לנכון לחלוק על הרמב"ם בדבר זה.

ואמנם הכס"מ (שם), והמנחת חינוך (מצוה שעו) הביעו פליאה על דברי הרמב"ם – אך הם לא דחו את דבריו מהלכה למרות פליאה זו.

לכן, לאור דברים אלו (הקשיים והקושיות על ר"ת, הרמב"ן והתוס' רי"ד) נראה לענ"ד שיש לפסוק בעניין זה להלכה כדעת הרמב"ם, המאירי והמפרש לנזיר, שכן דבריהם מוכרחים מפשט הגמרא בסוגייתנו, וכן פסקו אחרונים, וכדלהלן.

ד. בירור דרגת הטומאה של 'חרב כחלל' והיתר להיטמא לה לכתחילה

לאחר שהוכחנו שיש לפסוק בעניין זה כדעת הרמב"ם, המאירי וכו', נסכם לפי זה את ההלכות העולות לגבי נזיר שנטמא ב'חרב כחלל':

א. נזיר שנטמא ב'חרב כחלל' ממשיך לספור את ימי נזירותו, וטומאה זו אינה פוגעת כלל בקדושת נזירותו.

ב. טהרת הנזיר מטומאה זו היא קלה, והוא אינו צריך הזאת מי חטאת לטהרתו אלא די לו שיטבול במקווה.

ג. הרמב"ם לא כתב בהלכה זו במפורש, האם הנזיר נטמא שבעה ימים או רק יום אחד, לאחר שלא צריך הזאה בשלישי ובשביעי. יש לברר הלכה זו, וכדלהלן.

ד. הרמב"ם לא כתב במפורש בהלכה זו האם מותר לנזיר לכתחילה לגעת בכלים שנגעו במת, אך נראה שברור שדעתו היא שהדבר מותר, שכן, הרמב"ם בהלכה זו הוסיף הלכה שלא כתובה בגמרא, שימי טומאתו של הנזיר שנגע בכלים שנגעו במת – עולין לו. הלכה זו אינה מפורשת בגמרא, והגמרא אמרה רק שהוא פטור מהזאה.

לדבר זה משמעות, שכן בכך מגלה לנו הרמב"ם את דעתו, שהוא כולל את המקרה הזה בקבוצה השלישית, הכוללת נזיר זב ונזיר מצורע בימי הסגרו, שימי טומאתם בטומאת צרעת עולים להם לימי נזירותם. ממילא, כמו שאין שום הוה-אמינא שאסור לנזיר להיטמא בטומאת זב או מצורע, כך הוא גם באשר לכלים שנגעו במת, שכיון שטומאה זו קלה, וימי נזירותו של הנזיר עולין לו, מותר יהיה לו לגעת בכלים אלו לכתחילה, שהרי הנגיעה בהם אינה פוגעת בנזירותו.

יש להביא ראיה נוספת להיתר זה מהדין הראשון שהוזכר בגמרא, כאמור לעיל: דין נזיר שנטמא באויר ארץ העמים. והנה, אף על פי שהגמרא פטרה את הנזיר מהזאת מי חטאת כשנטמא באויר ארץ העמים, הרמב"ם בהלכות נזירות אינו מזכיר כלל את דין אויר ארץ העמים, אולם ברשימת הדברים המטמאים את הנזיר בדרגה שנייה, הוא כולל נזיר שנטמא בגוש ארץ העמים, וזה לשונו (נזירות ז, ו):

”... אבל נטמא באחת משנים עשר דברים הללו: בגוש ארץ העכו”ם או בשדה שנחרש קבר בתוכה שהן מטמאין במגע ובמשא, או שהאהיל עליו ועל השריגים היוצאים מן האילנות או הפרעות היוצאות מן הגדר או מטה או גמל וכיוצא בו... הרי זה אינו סותר.”

נמצא שלדעתו איסור הטומאה לא נאמר אלא ביחס לגוש ארץ העמים, ולא ביחס לאויר ארץ העמים, שאותו הוא לא מזכיר בהלכה זו, ומשתמע מכך

שמותר להיטמא לו. ואם כך הוא ביחס לאויר ארץ העמים, כך הדין גם ביחס לכלים הנוגעים במת, שדינם כאויר ארץ העמים, וכדברי הגמרא.

זאת ועוד, את דין ההיטמאות לאויר ארץ העמים הרמב"ם כן כותב בהלכות טומאת מת, וזו לשונו (טומאת מת יא, ב):

"... אבל הנטמא באוירה אין צריך הזייה שלישי ושיביעי אלא טבילה והערב שמש, וכן תרומה וקדשים שנטמאו מחמת אוירה תולין לא אוכלין ולא שורפין".

נמצא, אפוא, שהנטמא בטומאה זו נטמא בטומאה קלה של הערב שמש, והוא רק ראשון לטומאה. ואם כך כתב הרמב"ם ביחס לנטמא מאויר ארץ העמים מסתבר שזו גם דעתו ביחס לנזיר שנטמא מכלים שנגעו במת, שכן הגמרא כאמור השוותה את דיניהם, שלצורך הטהרה מטומאות אלו מספיק לטבול במקוה ואין צורך בהזאה.

ואכן, יש מהאחרונים (בית יצחק יו"ד ח"א סימן נג;¹⁶⁶ אשר למלך על הל' נזירות פ"ז הלכה ח) שכתבו שטומאתו של נזיר שנגע בכלים שנגעו במת היא **טומאת ערב בלבד**, והרי הוא ראשון לטומאה, כשבספר אשר למלך מוסיף, שמה שהוא טמא שבעה ימים זו חומרה בלבד, שלא רצו ליצור מציאות של טמא מת שטמא יום אחד, ועל כן החמירו בדינו, שאף על פי שהוא רק ראשון לטומאה, בכל זאת הוא טמא שבעה ימים.

יצוין, שבדיני הנזיר מצינו קולא נוספת, בדין טומאה בחיבורים בנזיר, וזה לשון הרמב"ם (טומאת מת ה, ב):

"אדם שנטמא במת וכלים שיגע בהן אדם זה טמאין טומאת שבעה, שנאמר וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם, אבל אדם שנגע באדם שנטמא במת, בין שנגע בו אחר שפירש מטמאין בין שנגע בו כשהוא עדיין נוגע במת, הרי זה השני טמא טומאת ערב, שנאמר והנפש הנוגעת תטמא עד הערב. זהו דין תורה, אבל מדברי סופרים הנוגע במת ונגע באדם אחר ועדיין הוא מחובר במת, שניהן טמאין טומאת שבעה וכאילו נגע זה השני במת עצמו. במה דברים אמורים? לענין תרומה וקדשים, אבל לנזיר ולעושה פסח, בין בשעת חיבור בין אחר שפירש – אינו טמא אלא טומאת ערב כדין תורה".

166. לרב יהודה יצחק שמעלקיס.

נמצא אפוא שחכמים השאירו בנזיר את דין התורה כפי שהוא, ונזיר שנגע באדם שנגע במת – טמא טומאת ערב בלבד, וחכמים לא גזרו עליו טומאה חמורה יותר.

ולענ"ד נראה שטעם הדבר בכל המקרים האלו הוא, כאמור לעיל, שהתורה גילתה דעתה בפרשת הנזיר שאין הנזיר סותר את נזירותו ומגלח את שערו אלא אם נטמא במת עצמו. ומכאן שכל דבר שאינו המת עצמו, אף אם הוא מטמא את הנזיר – אינו מטמא אותו בטומאה חמורה, אלא בטומאה קלה יותר, ולכן נזיר שנכנס לבית הפרס או שנטמא מגולל או דופק לא סותר את נזירותו, ולא מגלח את שערו. יתר על כך דין הנזיר שנגע בכלים שנגעו במת או שנכנס לאויר ארץ העמים, שלא רק שמטמאים אלו אינם מעצמו של מת אלא הם 'כלי שני' ורחוקים יותר מהמת מאשר בית הפרס או גולל ודופק – ועל כן טומאתם קלה יותר, ואף אפשר להתיר להיטמא לה לכתחילה, שכן היא איננה פוגעת כלל בקדושתו של הנזיר.

זאת ועוד, ברגע שהרמב"ם צירף את דין הנזיר שנטמא בכלים שנגעו במת לנזיר הזב והמצורע המוסגר שימי כולם עולים להם, בכך גילה לנו שרואה את טומאת החרב כחלל בנזיר כטומאה שאינה נוגעת כלל ולא פוגעת בקדושת הנזיר ממש כמו שטומאת המצורע לא פוגעת בקדושת הנזיר בימי הסגרו, וממילא מותר להיטמא לה לכתחילה.

ואכן, מצינו כמה אחרונים שהבינו שלדעת הרמב"ם מותר לנזיר לגעת ב'חרב כחלל' לכתחילה, כגון החת"ס (בהגהה לשו"ע יו"ד רלט,ב), שדן שם בשיטת הראב"ד האוסר להזיר בזמן הזה), שכתב:

"והראב"ד שם וכו'. לפי מה שכתבו תוספות בכורות כ"ז ע"ב ד"ה וכו' וכו', מבואר משום שאי אפשר ליזהר מחרב הרי הוא כחלל, ואם כן בנזיר דסבירא ליה לרמב"ם פרק ז' מנזירות הלכה ח' להקל, לא קשה מידי קושיית הראב"ד".

כלומר: לדעת הראב"ד אסור לנזיר בזמן הזה לא בגלל שאנו טמאי מתים כעת, אלא בגלל שהנוזר צפוי להיטמא בהמשך, לאחר קבלת הנזירות, בטומאת 'חרב כחלל', משום שאי אפשר להימלט מלהיטמא בטומאה זו, עקב שכיחותה הרבה במרחב חיינו. אולם הרמב"ם חולק וסובר שיש לנזיר דין מיוחד ב'חרב כחלל', והוא אינו צריך הזאה לטהרתו, ואף מותר לו לכתחילה להיטמא בטומאה זו, ולכן לא קשה עליו קושיית הראב"ד כיצד יטמא בהמשך חיינו.

עוד כתבו כך לפרש את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בספר 'כתר המלך' (הל' נזירות ב, כא), ובספר 'חכמת גרשון' (עמ' 394). וכן כתב בשו"ת בית יצחק, לגאון רבי יצחק יהודה שמעלקיש (חלק יו"ד ח"א סימן נג, בסופו), לא רק בדעת הרמב"ם אלא כהלכה פסוקה. וזה לשונו:

"אמאי לא אמר להם משה רבנו [למישאל ואלצפן] שינדרו בנזיר [לפני שייטמאו בנדב ואביהוא], דהרי על ידי שייטמאו את עצמם ידחו מפסח, דיחול שביעי בערב פסח ואין שוחטין וזורקין, ובגמ' יליף מזה דעוסק במצוה פטור מן המצוה. אבל אם אפשר לתקן מתקנין. ומישאל ואלצפן היה להם להדיר בנזיר, ואז לא יהיה איסור להטמאות אף שהם נזירין, דבטומאת חרב הרי היא כחלל אין הכהן והנזיר מוזהר, כמו שכתב תוס' נזיר נ"ד דאיזו בית אשר תבנו לי עיי"ש, ולרמב"ם דנזיר שאני משאר בני אדם – היה להם להדיר בנזיר".

מפורש בדבריו, שאם מישאל ואלצפן היו מקבלים על עצמם נזירות, היה מותר להם להיטמא ל'חרב כחלל', והיו יכולים להיטמא לנדב ואביהו ועדיין לעשות את הפסח כשהם רק ולד הטומאה וטמאים עד הערב שמש.

ה. היתר הנגיעה לכתחילה – עיון בשיטת הרמב"ם

לעומת דברים אלו, הרמב"ם במקום אחר בהלכות נזירות כותב דברים שאפשר להבין מהם שאסור לנזיר להיטמא ל'חרב כחלל', וזה לשונו (נזירות ה, טו):

"נזיר שנטמא למת טומאת שבעה, בין בטומאות שהוא מגלח עליהן, כמו שיתבאר, בין בטומאות שאינו מגלח עליהן – הרי זה לוקה".

והנה, בהלכה זו הרמב"ם כותב שנזיר לוקה לא רק אם נטמא בטומאות שהוא מגלח עליהן, אלא גם אם נטמא בטומאות שאינו מגלח עליהן, וכיון ש'חרב כחלל' היא טומאה שנזיר אינו מגלח עליה, לכאורה הוא לוקה עליה, ואם כן לכתחילה אסור לו לגעת בכלים אלו ולהיטמא להם.

ואכן, כך סוברים המרכבת המשנה¹⁶⁷ והקרן אורה¹⁶⁸ בדעת הרמב"ם, ויש שאף כתבו כך בפירושם על סוגיית הגמרא (חידושי רבי מאיר שמחה נזיר נד, ב).

167. הל' נזירות ג, טז ד"ה שמואל.

168. על נזיר נד, ב ד"ה והרמב"ם ז"ל.

ברם לענ"ד לא זו כוונת הרמב"ם בהלכה זו, והרמב"ם מתכוון בדבריו רק לנזיר שנטמא או מהמת עצמו, וכפי שכתב 'נזיר שנטמא למת', וכן לנזיר שנטמא בטומאה שאינה מהמת עצמו אך קרובה אליו כבית הפרס וגולל ודופק, לאפוקי נזיר שנטמא לדברים שהינם 'כלי שני' למת, כ'חרב כחלל', ועוד.

להלן הוכחות נוספות להסבר זה:

א. הרמב"ם בהלכות טומאת מת (ג,ג) כותב:

"הגולל ודופק מטמאין במגע ובאהל כקבר ואינן מטמאין במשא... יראה לי שכולן טומאתן אינן דין תורה, שהרי אין הנזיר מגלח עליהן כמו שביארנו בנזירות, ואין חייבין עליהן על ביאת המקדש, ועל טמא בטומאה של תורה חייב על ביאת המקדש, לפיכך אני אומר שכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה – אינה דין תורה".

נמצא אפוא, שהרמב"ם כותב במפורש, שהטומאות שאין הנזיר מגלח עליהן אינן דין תורה, ואם כן קשה: כיצד כתב הרמב"ם שהוא לוקה עליהם, כמובא לעיל? הרי עונש מלקות ניתן למי שעבר על לאו מהתורה!

ואכן, המשנה למלך (שם) נשאר בצ"ע עקב סתירה זו, אך נראה לענ"ד לבאר בדעת הרמב"ם, שאף על פי שכתב באופן סתמי ש'לוקה', מכל מקום כוונתו היא שעל הטומאות שהנזיר מגלח עליהן – לוקה מדאורייתא, ועל הטומאות שאין הנזיר מגלח עליהן – לוקה מדרבנן, כלומר מכת מרדות.

ומאחר שברור שהרמב"ם לא דק בדבריו בהלכה זו, לא ניתן להביא ממנה ראיה שכוונתו לכלול בעונש המלקות גם נזיר שנגע בכלים שנגעו במת, כמו שלא ניתן לומר שלוקים מדאורייתא על טומאות שאין הנזיר מגלח עליהן. שכן, טומאת חרב כחלל שונה באופן מהותי לשיטתו משאר הטומאות שהנזיר לא מגלח עליהם, ואם בהם אסור לו להיטמא (בית הפרס, חו"ל, ועוד), הרי שעל חרב כחלל שמותר לו להיטמא – כיצד ילקה?

ב. הרמב"ם בהלכות אבל (ג,ב) כותב במפורש שמותר לכהן לכתחילה להיטמא בכלים שנגעו במת, ומקור היתר זה הוא בדין נזיר, וכדלהלן:

כתב הרמ"א (יורה דעה סימן שסט,א):

"יש אומרים דכהנים אסורים ליטמא לחרב שנטמא במת, ויש מקילין, וכן נהגו להקל ואין נזהרין מזה".

כדעה המקילה פסקו כל האחרונים (גר"א, חכמת אדם; ערוך השולחן; ועוד),
וכן נוהגים הכהנים בימינו הלכה למעשה.¹⁶⁹

מביאור הגר"א (שם סק"א) ורע"א (שם) משתמע, שהיתר זה נוהג לשיטתם
בכל הכלים, ואפילו בכלי מתכות (כדעת הרמב"ם) ולא רק בכלי שטף (וכדעת
ר"ת).

יודגש, שפסק זה אמנם מתיר לכהן לגעת בכלי הטמא בדרגת מת, אך נגיעה
זו מטמאת אותו בטומאת שבעה, וכדי להיטהר ממנה צריך הכהן שיזו עליו מי
חטאת בשלישי ושביעי.

בדרכי משה הארוך (שם) מציין הרמ"א את פסק הרמב"ם כמקור לקולא זו.
ואכן כך פסק הרמב"ם (אבל ג,ב):

"וכן אם נגע הכהן בקבר – לוקה, אבל נוגע הוא בבגדים שנגעו במת, אף על
פי שמיטמא בהן טומאת שבעה".

נמצא אפוא, לדעת הרמב"ם, שאע"פ שהכהן נטמא טומאת שבעה אם נגע
בבגדים שנגעו במת, הדבר מותר לו לכתחילה.

לענ"ד כך פוסקים גם תוספות.¹⁷⁰ תוספות מבארים את דברי רבי אלעזר
בר צדוק (ברכות יט,ב): "מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי
ישראל...", והם אומרים שהיה מותר להם לעשות כן למרות שהם האהילו בכך
על הגולל והדופק, משום שהכהנים אינם מוזהרים על גולל ודופק, כמובא
במסכת שמחות (ברייטא דאבל רבתי), וזה לשונה (ד,ז):

169. לעומת זאת, לגבי נגיעה בכלי שנוגע גם כעת במת, כלומר שהוא בחיבורין עם מת, בזה
יש מהאחרונים שאוסרים לכהנים, וממילא לנזירים – להיטמא לו, כגון המג"א בהל' עירובין
ט,ה האוסר לכהן להיכנס לבית הפרס כדי להוציא עירובו, א"כ יכנס במגדל הפורח באוויר,
וימשוך את העירוב דווקא באמצעות פשוטי כלי עץ. נמצא, שלדעתו, אם ימשוך הכהן את
עירובו בכלי עץ או מתכת הרי הכלי יטמא, ויטמא את הכהן, וזה אסור לשיטתו, אף שהמדובר
הוא על טומאת 'חרב כחלל'. וכן מבואר בשו"ת זכרון יוסף (יו"ד סי' כג) שכתב: "לא קי"ל כר"ת
אם לא בחיבורין".

170. ברכות יט,ב ד"ה מדלגין היינו; סנהדרין מז,ב ד"ה משיסתום הגולל.

”כהן כשר שאינו חלל מוזהר שלא ליטמא על כל טומאות הפורשות מן המת... אבל הסככות והפרעות ובית הפרס וארץ העמים והגולל והדופק ורביעית דם ואהל רבע עצמות וכלים הנוגעים על המת אין הכהנים מוזהרים עליהם“.

מכיון שתוספות בברכות (יט, ב ד"ה מדלגין היינו) מפרשים את דברי הברייתא ש'אין הכהנים מוזהרים עליהם' כהיתר לכתחילה להיטמא לגולל ודופק, ברור שכך הדין גם לגבי כל שאר הטומאות המוזכרות בברייתא, ובכלל זה כלים הנוגעים במת! וכן כתבו במפורש בתוס' ד"ה משיסתום הגולל במסכת סנהדרין מז, ב.

כדברי תוספות פסק גם בעל ספר יראים בסימן שכב.

ו. בירור שיטת מסכת שמחות והתוספתא במכות בעניין כהן ונזיר

כאמור לעיל, בברייתא במסכת שמחות נאמר שהכהנים אינם מוזהרים על נגיעה בכלים שנגעו במת, ותוס' והיראים פירשו לגבי גולל שהכוונה היא שהדבר מותר לכתחילה, וממילא כך הדין, לדעתם, גם בכלים שנגעו במת. וקשה, שכן המושג 'מוזהרים' עניינו אזהרה של לאו, וממילא הכוונה היא שאין לאו בתורה האוסר לכהן להיטמא בסככות, פרעות, כלים הנוגעים במת וכו', אך מנין שמותר לכהן לגעת בהם לכתחילה? הברייתא אכן אומרת שאין איסור תורה להיטמא להם, אך סוף סוף היא איננה אומרת שמותר לכהנים לגעת לכתחילה בכלים הנוגעים במת, ואם כן ייתכן שהדבר אסור מדרבנן.

יתרה מזו, מהתוספתא במסכת מכות, ומברייתא נוספת במסכת שמחות, אנו רואים שאמנם אין איסור דאורייתא לצאת לארץ העמים, להיכנס למדור גויים או ללכת בבית הפרס, אך יש בזה איסור דרבנן, וכהן שיצא לחו"ל, נכנס למדור גויים או הלך בבית הפרס לוקה מכות מרדות. וכך נאמר שם:

א. תוספתא מכות ד, ז:

”זה הכלל: כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה – לוקה עליה [הכהן] את הארבעים, וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה – אין לוקה עליה [הכהן] את הארבעים... נכנס לבית הפרס או למדוד את ארץ העמים או שיצא לחוצה לארץ – מלקין אותו מכות מרדות“.

ב. מסכת שמחות ד, יג:

”כהן הדיוט שהוא מטמא או שנכנס לבית הקברות הרי זה סופג ארבעים. נכנס למדור גוים או לארץ העמים ולבית הפרס או שיצא חוץ לארץ ישראל – מלקין אותו מכת מרדות“.

וכן נפסק להלכה בשו"ע יו"ד שסט, א, שאסור לכהן להיטמא בטומאת ארץ העמים, בטומאת בית הפרס או בסככות ופרעות.

אלא שאם נדייק היטב בדברי התוספתא במכות והברייתא בשמחות, נראה שבמקורות אלו לא נאמר שלוקים במכת מרדות מדרבנן על נגיעה בכלים שנגעו במת, אלא רק על יציאה לחו"ל, כניסה למגורי גויים, או הליכה בבית הפרס. ממילא יש מקום לומר שמטעם זה כתבו תוס' (סנהדרין מז, ב) וספר יראים (סימן שכב) שמותר לכהן לגעת בכלים שנגעו במת, וזהו גם מקורו של הרמב"ם להיתר שכתב בהלכות אבל.

לענ"ד, ממקורות אלו בתוספתא עולה שגם לנזיר מותר לגעת ב'חרב כחלל' ולהיטמא לו, ולא רק לכהן, שכן המקור הבסיסי לדיני הטומאה של הכוהנים האמורים בתוספתא – הוא דין הנזיר, וכאשר אנו מדייקים ממה שהתוספתא לא כתבה, שאין מכת מרדות בנגיעת כהן בכלים שנגעו במת, דיוק זה נכון גם ביחס לנזיר, שדיני הכהן נלמדו ממנו.

ואכן, כך משתמע ממה שכתוב בשיטה לחכמי איורא למסכת נזיר (נדפס בשיטת הקדמונים), וזה לשונם (שם נד, ב ד"ה וארץ העמים):

”ואם תאמר ולוקמה למתני' בכלי מתכות, דקיימא לן חרב הרי הוא כחלל, והנוגע בהן טמא טומאת שבעה וטעון הזאה, ואין הנזיר מוזהר על טומאתן כדאיתא בתוספתא“.

וכך גם משתמע מהתוס' בברכות (שם) וסנהדרין (שם) שמשווים את דין הכהן לנזיר, עיין שם.

נמצא אפוא, שמקורו של הרמב"ם בהלכות אבל, המתיר לכהן לגעת בכלים שנגעו במת ולהיטמא להם הוא בתוספתא במכות ובמסכת שמחות, שמהן משתמע שכך הדין גם בנזיר. ולענ"ד הסיבה לכך היא, שאע"פ ש'חרב כחלל' הוא דין דאורייתא, והעובר על דין דאורייתא לוקה – בנזיר אין הדבר כן, כיון שהוא

מוזהר רק על היטמאות מהמת עצמו, או גם דבר שאמנם אינו המת עצמו אך הוא קרוב אליו כסככות ופרעות ובית הפרס, ולא על טומאת 'חרב כחלל', שאינה אלא 'כלי שני' לטומאה, עד כדי כך שטומאה זו איננה מפסיקה את נזירותו, כאמור לעיל, וממילא אין איסור להיטמא בה.

ואכן, כך מבואר גם בשו"ת בית יצחק, לגאון רבי יצחק יהודה שמעלקיש (חלק י"ד ח"א סימן נג, בסופו), ובשיעורי ר' משולם דוד הלוי סולובייצ'יק על מסכת נזיר נד, ב, שכתב בפשיטות להתיר לנזיר לגעת לכתחילה בכלים שנגעו במת.

ז. היתר הנגיעה לנזיר בכלים שנגעו במת נלמד בקל וחומר מכהן

כאמור לעיל, שיטת הרמב"ם (נזירות ז, ח) היא שרק בנזיר יש קולא שהוא אינו צריך הזאה אם נטמא ב'חרב כחלל'. לעומת זאת כהן שנטמא ב'חרב כחלל' צריך הזאת מי חטאת כדי להיטהר מטומאתו. נמצא אפוא שטומאת כהן חמורה מטומאת הנזיר, שכן הכהן צריך הזאת מי חטאת לטהרתו, והנזיר אינו צריך.

והנה, הרמב"ם פוסק במפורש בהלכות אבל (ג, ב), כאמור לעיל, שמותר לכהן לגעת בבגדים שנגעו במת. ממילא, הרי הדברים קל וחומר: אם כהן שחייב הזאת מי חטאת לטהרתו, מותר לגעת ב'חרב כחלל', קל וחומר שנזיר שאינו צריך הזאה לטהרתו, וטומאתו קלה יותר, שמותר לו לגעת ב'חרב כחלל', ולא יהא דינו חמור מדין הכהן.

ח. סיכום

נגיעה של כוהנים או נזירים בכלים שנגעו במת או היו אתו יחד באוהל – הינה שכיחה עד מאד, עד שרבנו חיים כהן כתב לרבנו תם, הסובר שכלי מתכת שנטמאו מדין 'חרב כחלל' מטמאים באוהל – 'איזה בית אשר תבנו לי', כלומר, לדעת רבנו תם כהנים לא יוכלו לגור בשום בית, כיון שאין לך בית שאין בו 'חרב כחלל' (תוס' נזיר נד, ב ד"ה ת"ש).

במאמר זה ביקשנו להוכיח שהלכה כרמב"ם, כמאירי וכמפרש לנזיר, שיש לנזיר דין מיוחד ב'חרב כחלל', ודין טומאה זו בנזיר קל מדין טומאה זו בכל

אדם אחר, שנזיר שנטמא בטומאה זו אינו צריך הזאה לטהרתו, ונזירותו אינה נפגעת כלל מחמת טומאה זו. ואכן, יש מהאחרונים שכתבו שטומאה זו היא רק ולד הטומאה, ומעיקר הדין לא היה צריך אפילו לספור בה שבעה ימים, אלא שחכמים לא רצו להקל במניין הימים כדי לא ליצור טומאת מת חדשה. כמו כן הבאנו ראיות שמותר לנזיר להיטמא בטומאה זו לכתחילה, כמו שהדבר מותר לכהן, שכן ממקורות חז"ל שיש ללמוד מהם דין זה בכהן, יש ללמוד מהם דין זה גם בנזיר. ואכן ראינו שיש מהאחרונים (חת"ס, בית יצחק, כתר המלך, חכמת גרשון, ועוד) שכתבו שמותר לנזיר לכתחילה להיטמא בכלים שנגעו במת. לאור דברים אלו נראה שיש להתיר להלכה לנזיר לגעת בכלים שנגעו במת או שהיו באהל המת.

